

KONTRAHENCI BIBLIOTEKI FUNDACJI WIKTORA HR. BAWOROWSKIEGO WE LWOWIE (NA PODSTAWIE WPISÓW W KSIĘDZE KASOWEJ)

1. Opis rękopisu

„Księga kasowa” [dalej KK]², przechowywana w zbiorach Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, to tworzony przez ponad czterdzieści lat dokument pierwotny³, czyli rejestr kasowy wydatków Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego. Zawarte w nim informacje stanowią uzupełnienie bądź potwierdzenie dotychczasowego stanu wiedzy o dziejach i funkcjonowaniu Baworowianum⁴, pozwalają zrekonstruować sieć relacji z kontrahentami biblioteki, ukazują, w jaki sposób Książnica funkcjonowała i była zarządzana, z jakimi podmiotami (organizacjami, firmami czy osobami) pozostawała w relacjach oraz nabywanie jakich dzieł uznawano za kluczowe. Rękopis wydaje się mieć ponadto szczególną wartość, gdyż okres, który obejmuje (lata 1897-1939) to burzliwy czas w dziejach narodu i państwa polskiego, dla którego Baworowianum stanowiło jedną z ważniejszych fundacji od okresu zaborów (Gwioździk, 2015, s. 7) oraz znaczący ośrodek kultury, nauki i myśli polskiej⁵.

---

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej.

² Taki tytuł widnieje na etykiecie, zamieszczonej na oprawie rękopisu. (Księgi kasowe, 1939).

³ W typologii źródeł do badań księgozbiorów XIX i XX w. można omawiany rękopis uszeregować jako dokument pierwotny, czyli wytworzone przez bibliotekę rękopiśmienne źródło o charakterze aktowym (Puchalski, 2007).

⁴ Najpełniejsze i najnowsze rozpoznanie stanu badań oraz źródeł do dziejów Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego opublikowane zostało w artykule Agnieszki Chamery-Nowak (Chamera-Nowak, 2008, s. 55-64); zob. też np.: (Konpczyński, 1935, s. 368-370); (Chamera-Nowak, 2011); (Eberharter, 2017, s. 101-115).

⁵ Zob. też np.: (Żbikowska-Migoń, 1973); (Małczyńska, 1987); (Korzon, 1981, s. 255-261); (Gwioździk, 2014, s. 70-83).

Z formalnego punktu widzenia kilkusetstronicowy rękopis KK w rozmiarze introligatorskiej 4° (*quarto*), stanowi zapisany druk akcydensowy manipulacyjny, czyli przeznaczony do wypełniania bądź wykorzystywania w czynnościach urzędowych bądź handlowych (Kalisz, 2002, s. 11). Podzielono go na dwie główne kolumny: wpływów i wydatków (oznaczone jako „ma” oraz „winien”). Oprawiony jest w butelkowiezielone płótno, przy czym zamieszczona w lewym górnym rogu oprawy etykieta wskazuje na lokalną Introligatorknię Jakobi-Kowal⁶. Wewnętrzna strona oprawy kryje także interesujący znak proveniencyjny, który informuje o miejscu zakupu książki, czyli Składzie papieru F[ranciszka] Krawjańskiego i S-ki we Lwowie, mieszczącym się przy ul. Sykstuskiej 9, w którym przez lata zaopatrywała się Biblioteka Fundacji Wiktora gr. Baworowskiego (zob. il. 1, il. 2.).

II. 1. Nalepka proveniencyjna z KK

II. 2. [Reklama Krawjański Franciszek].
Źródło: KK, s. 2; Spigel, 1909, s. 617

⁶ Introligatorknia – którą we Lwowie Ludwik Kowal otworzył wraz z Romanem Jakobim – działała od 1921 r. (Schmager, 1972, s. 453). W KK ponadto 7 listopada 1929 r. i 31 marca 1931 r. zanotowano dwa wydatki: pierwszy „Introligatorknia Jakobi i Kowal za oprawę książek i rękopisów. 644,-” oraz „Jakobi i Kowal za roboty introligatorskie. 1000,-” zł (KK, s. 106, 110).

2. Zasady prowadzenia księgi kasowej

Rękopis jest zapisany w języku polskim, mimo że obejmuje okres zaborów, dwóch wojen światowych, a także czas okupacji niemieckiej i sowieckiej. Inaczej jest z walutami transakcyjnymi: do roku 1918 rachunki prowadzono głównie w walucie austriackiej, czyli koronach [dalej kr]⁷. Wyjątek stanowi okres, w którym Lwów zajęty był przez Rosjan, czyli od 3 września 1914 do 20 czerwca 1915 r., co poświadczają niektóre wydatki zanotowane także w rublach (KK, s. 50). Od 1918 do 1924 r. transakcje były przeprowadzane w obowiązującej w Rzeczypospolitej walucie, czyli markach polskich [dalej mkp], które w 1924 r. – po wielkim kryzysie niemieckim – zostały zmienione na złote [dalej zł] i były używane aż do wybuchu drugiej wojny światowej i konieczności przejścia na pieniądź okupacyjny – rubel [dalej rub] (KK, s. 50-51, 77; Ihnatowicz, Biernat, 2002, s. 95-101). Warto też zauważyć, że niektóre z zakupów książek opłacone były także w walutach obcych, np. w 1931 r. wypłacono w sumie 94 marki niemieckie i 50 fenigów Hansowi Götzowi z Hamburga, a w 1932 r. Hierszmannowi z Lipska 87 franków szwajcarskich. Kwoty zawsze były notowane w przeliczeniu na obowiązującą walutę – w tym przypadku zł – i dotyczyły głównie transakcji zdalnych, wykonywanych za pośrednictwem instytucji finansowych, jak np. „via B[ank]. G[ospodarstwa]. K[rajowego].” (KK, s. 119, 125). Najpewniej zatem podstawową formą rozliczana się z kontrahentami była gotówka, rzadziej należności pokrywano za pomocą czeku i wpłat na rachunek bankowy. Należności na operacje pochodziły zwykle z zaliczek, regularnie otrzymywanych z Kasy Wydziału Krajowego. Pozwalało to bibliotekarzom regulować bieżące rachunki. Nie zawsze jednak – szczególnie w czasie zawieruchy wojennej – płynność i przejrzystość finansowania była zachowana, o czym świadczą dodawane w formie notatek sprawozdawczych zapisy. Jednym z wartych przytoczenia przykładów jest nota pochodząca z 21 stycznia 1915 r., która informuje że:

Od wkroczenia Rosjan do Lwowa ustały wpłaty budżetowe zaliczek z Kasy Wydziału Krajowego, a wydatki na Bibliotekę pokrywał JW. Pan Syndyk W. Godlewski, udzielając w miarę potrzeby odpowiednich kwot. [zob. Akty Biblioteki L. 62 na 1914].

Lwów, 21. Stycznia 1915

W zastępstwie

Rudolfa Kotuli

II. Bibliotekarz

(KK, s. 50)

⁷ W KK występują korony, choć formalnie do 1900 r. wymiana walutowa odbywała się także w guldenach.

Fundacya Wiktora Hr. Baworowskiego

wydzierżawia położone w powiecie Tarnopolskim dobra Łuka wielka, obejmujące około 1070 morgów od 1 kwietnia 1908 r.

Oferty należy wnosić do Zarządu dóbr fundacyjnych w Myszkowcach, gdzie złożony jest do przejrzania projekt kontraktu dzierżawy, tudzież mapy katastralne i arkusze posiadłości

Pełnomocnik kuratora fundacyi w Myszkowcach udziela zgłaszającym się oferentom bliższych informacji.

Termin wniesienia ofert do 1 grudnia 1907 r. Oferenci składać mają radymu 10.000 koron w Kasie Wydziału krajowego, a podpis kwitu kasowego dołączyć do oferty.

Projekty kontraktu można także przejrzeć a syndyka fundacyi adw. dra. Tadeusza Skalkowskiego we Lwowie, ul. Karola Ludwika 1. 1.

(Przedruk nie będzie płacony).

II. 3. [Ogłoszenia Fundacji Baworowskich]. Źródło: „Słowo Polskie” 1907, nr 480, s. 12

3. Osoby zatrudnione w Bibliotece Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego

Z zacytowanej – poczynionej na marginesie obliczeń – uwagi, odnoszącej się do zajęcia Lwowa przez Rosjan w trakcie pierwszej wojny światowej, dowiadujemy się nie tylko o problemach finansowania Baworovianum, ale o inicjale imienia i nazwisku syndyka⁸ – prawdopodobnie doktora praw, adwokata i społecznika – Włodzimierza Gozdawy-Godlewskiego (1865-1932) (Holländer, 1932, s. 541-543). Fundacja najpewniej zatrudniała także innych syndyków, w 1908 r. był nim Tadeusz Skalkowski (zob. il. 3).

Kolejną wartą wspomnienia uwagę, dotyczącą funkcjonowania Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego, jest informacja zamieszczona na końcu rachunku za rok 1923. Czytamy w niej: „Niedobór w kasie 37 468 520,79 (trzydzieści siedem milionów czterysta sześćdziesiąt osiem tysięcy pięćset dwadzieścia marek polskich i 79 feningów). [podpis] Rudolf Kotula” (KK, s. 76, Bocheński, 1972, s. 452-453). Wspomniany już wielki kryzys wywołał tak duże zawirowanie na rynku, że spowodował niedobór finansów w kasie Biblioteki. Wpisy w KK są pomocne w ustaleniu ich autorów, którymi najprawdopodobniej byli zwykle kierujący zbiorem kustosze biblioteki, a w przypadku ich nieobecności, inni zatrudnieni bibliotekarze, których dotyczyła duża część not rękopisu.

⁸ Tu chodzi o „przedstawiciela urzędu lub instytucji mający pełnomocnictwo do prowadzenia spraw przed sądem, radcę prawnego” (*Syndyk*, 1966, s. 972).

Część zapisów KK dokumentuje wynagrodzenia dla bibliotekarzy oraz innych osób zatrudnionych w Bibliotece Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego. Dane potwierdzają wiadomości dotyczące obsady kustoszy biblioteki, ale wymieniają także z nazwiska pracujących w fundacji bibliotekarzy, woźnych i stróży. W pierwszych latach po otwarciu Baworowianum, brak jest adnotacji o płacach i personelu. Regularne wzmianki o uposażeniach – wypłacanych w odstępach comiesięcznych, podano dopiero w 1906 r., gdzie występują „Drowie Batowski i Kotula” oraz Jan Lewin⁹. Według informacji z KK personel pomocniczy zmieniał się stosunkowo często. Najbardziej stabilny zespół zatrudnionych osób przypada na lata 1928-1935, kiedy w bibliotece pracowało sześć, a od czerwca 1930 r. siedem osób. Poza Kotulą, kadra biblioteki składała się z: pracującej z nim w Bibliotece Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, doktora filozofii i bibliotekarza Anny Jędrzejowskiej (*Skład* 1935, s. 45), starszego pomocnika [bibliotekarza] dr. H[enryka] Wrazieja, a także młodszego pomocnika [bibliotekarza] W[ładysława] Piaseckiego (zastąpionego w 1929 r. przez [dr Jadwigę] Gamską, po której – w tym samym roku – funkcję pełnił Romuald Szyszkowski) oraz zatrudnionego od czerwca 1930 do grudnia 1931 r. Franciszka Domiszewskiego. Ponadto w KK zaznaczono pobory Józefów Lachauta – woźnego i Proszaka – stróża. Tego ostatniego w listopadzie 1930 r. zastąpił Stanisław Augustyn. Po nim obowiązki w maju 1931 r. przejął Marcin Radyk¹⁰ (KK, s. 100-130). Licząc więc z Kotulą, zespół księżnicy liczył trzech wyspecjalizowanych bibliotekarzy, co gwarantowało możliwość swobodnej pracy, czyli gromadzenia, opracowywania, zabezpieczania i udostępniania kolekcji¹¹.

4. Zakupy zbiorów – firmy wydawnicze i księgarskie

Na początku XX w. księgozbiór pozostawiony przez Wiktora hr. Baworowskiego uznawany był za jedną z najbardziej zasobnych bibliotek rodowych na terenach dawnej Rzeczypospolitej. Mimo śmierci fundatora nie

⁹ Zygmunt Batowski (1876-1944) pobierał regularnie pensję, np. w 1906 r. Batowski i – niebędący jeszcze kustoszem – Kotula otrzymywali po 83,35 kr, a Lewin 50 kr na miesiąc (Trenkler, 1972, s. 44). W KK zanotowano także występującą kilka razy pozycję „Dodatek do wynagrodzenia dla bibliotekarzy” w wysokości 150 kr. (KK, s. 21).

¹⁰ Wysokość pensji w tym okresie wynosiła dla: Kotuli – od 180 do 200 zł, Jędrzejowskiej, Piaseckiego, Wrazieja – od 120 do 130 zł, Domiszewskiego i Szyszkowskiego – 100 zł oraz Gamskiej – od 50 do 100 zł. Miesięczne wynagrodzenia Lachauta wahały się – od 140 do 150 zł, a stróż zarabiał 110 zł.

¹¹ W zidentyfikowaniu imion pracowników biblioteki oraz potwierdzeniu ich wysokich kompetencji pomocny był *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie*. Większość opisanego wyżej personelu Baworowianum figuruje jako współtwórcy, wysoko ocenionych wystaw tematycznych eksponowanych podczas ogólnopolskiego spotkania kolekcjonerów. Zob. Hartleb, red., 1929, s. 11, 144-145.

zaprzesano wzbogacać zasobów księżnicy. Kupowano całe księgozbiory, jak na przykład wspomniany zbiór Czarnieckiego z Ruska. Takie kosztowne zakupy nie zawsze były rejestrowane w KK¹². Tak się stało ze wspomnianym zbiorem z Ruska. W KK odnaleziono jedynie notę za „dowóz książek księgozbioru Czarnieckich”, na kwotę 40 kr (KK, s. 55). Prawdopodobnie by przeprowadzić duże operacje, konieczne było zabezpieczenie i przekazanie środków bezpośrednio od zarządzającego. Z pewnością prowadzono dodatkowe rejestry, może one uwzględniały zakupy księgozbiorów oraz dary, które napływały do biblioteki przez cały okres jej działania.

W rękopisie KK zaznaczono regularną współpracę z polskimi i zagranicznymi wydawnictwami, księgarniami, antykwariatami, towarzystwami naukowymi, redakcjami czasopism, a także autorami i innymi osobami, które regularnie dostarczały książki do Baworowianum. Wpisy w KK najczęściej ograniczają się do informacji, iż rachunek dotyczy zakupu książek konkretnej osoby bądź instytucji, a tylko czasami zawierają tytuły dzieł bądź charakterystykę formalną nabytków. Wiadomo, że kupowano rękopisy (w tym dokumenty), stare druki, ale także w dużych ilościach książki i czasopisma z XX w. oraz dzieła sztuki – głównie obrazy i ryciny.

Nie będzie przesadą stwierdzenie, że śledząc zapisy KK, napotykamy nazwiska najznamienitszych przedstawicieli świata książki, nauki i sztuki, a także różnych instytucji książki z terenów Rzeczypospolitej i zagranicy¹³.

Pośród bogatego katalogu polskich **firm księgarskich i wydawniczych** (nakładczych) współpracujących z biblioteką fundacji można wymienić:

a) ze Lwowa: Księgarnię Gubrynowicza i Syna (Wydawnictwo Gubrynowicza i Schmidta), Księgarnię i Wydawnictwo Altenberga (Księgarnia Wydawnicza H. Altenberga), Księgarnię i Wydawnictwo Karola Juffego, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich oraz Księgarnię Polską Bernarda Połonieckiego, Księgarnię Powszechną – Jakuba Hölzla, Księgarnię F. Paula;

b) z Krakowa: Drukarnię Władysława Ludwika Anczyca, Krakowskie Towarzystwo Wydawnicze, Księgarnię „Bibliofil Polski”, Księgarnię Muenicha;

c) z Warszawy: Gebethnera i Wolfa, Drukarnię Rolniczą;

d) z Poznania: Księgarnię Jolowiczów (prowadziła ona też działalność antykwaryczną i nakładczą);

e) z Wrocławia: Wydawnictwo i Księgarnię Wilhelma Koebnera.

¹² Inaczej stało się w przypadku zakupu księgozbioru prawdopodobnie – gdyż zapis jest nieczytelny – J. Sokalskiego bądź Sokolskiego, który zakupiony został w 1928 r. za sumę 1 800 zł (KK, s. 96). W rękopisie zanotowano także – z datą 2 grudnia 1931 r. nabycie księgozbioru Krakowskiego Towarzystwa Ubezpieczeń, za kwotę 623,73 zł (KK, s. 117).

¹³ Większość notatek związanych z zakupami podaje nazwę, jej skrót bądź nazwisko dostawcy osoby sprzedającej. Niektóre z zapisów, nawet dotyczących tej samej instytucji ma wiele wariantów utrudniających rozpoznanie i ich klasyfikację.

Księgarnia H. ALTENBERGA we Lwowie
 Hotel Europejski.

Oprócz dzieł polskich w katalogu niniejszym zamieszczonych posiada wielki skład dzieł technicznych w języku francuskim i niemieckim, otrzymuje nowości z tej dziedziny nauki i na żądanie przesyła do przejrzenia.

Księgarnia posiada

największy sortyment dzieł
 w polskim języku wydawanych za kordonem.

Katalogi na żądanie przesyła odwrotnie i bezpłatnie.

Księgarnia poleca nowo założony

wielki skład obrazów i dzieł sztuki
 zaopatrzonego

w artystyczne wydawnictwa
 ---zagraniczne i krajowe---

Zamówienia z prowincji załatwia się **odwrotną pocztą**.

Katalog obrazów „Przewodnik artystyczny“ z przesyłką K. 2-40.

II. 4. [Reklama Księgarni H. Altenberga]. Źródło: (Katalog, 1907, s. 3).

Najwięcej, gdyż ponad 40 wpisów, dotyczy zakupów książek nabytych za pośrednictwem funkcjonującej prężnie w latach 1920-1930 firmy Krakowska Spółka Wydawnicza S.A., której szeroka oferta zawierała dzieła z historii, literatury, prawa, ekonomii, nuty, albumy, a nawet pocztówki. Dziś najbardziej rozpoznawalną inicjatywą wydawniczą spółki jest seria zatytułowana „Biblioteka Narodowa”, która stanowi wysoko ceniony – gdyż przygotowany pieczołowicie przez najwyższej klasy specjalistów – cykl wydawniczy, poświęcony krytycznym edycjom klasyki literatury polskiej i światowej (Od wydawnictwa, 1929, s. 1-4). Poza własnymi publikacjami, Krakowska Spółka Wydawnicza zajmowała się dystrybuowaniem literatury polskiej i zagranicznej, przygotowując i rozsyłając swym klientom katalogi ofertowe (Katalog, 1926). Analiza wydatków księgowanych na rzecz spółki wskazuje, że do zbiorów Biblioteki Baworowskiego napływały regularnie partie liczące do kilkunastu książek, gdyż rachunki nie opiewały na wysokie sumy (KK, s. 67-115).

KSIĘGARNIA
Gubrynowicza i Syna
WE LWOWIE
poleca
największą wypożyczalnię książek i nut

uzupełnianą bezprzerwanie w najnowsze dzieła
POLSKIE, FRANCUSKIE, NIEMIECKIE I ANGIELSKIE
przeszło 76.000 tomów powieściowe i popularno-na-
ukowe, podróże i wielki wybór książek dla młodzieży.

Nuty na fortepian, inne instrumenta i do śpiewu.

Ⓢ **Warunki abonamentu rozsyła się na żądanie.**

Tanie wydania nut na fortepian "do śpiewu i sa." wszelkie
instrumenta, oraz partytury z oper ora-
torya, edycje Petersa, Breitkopta, Litofia i Uniwersal.

Albinowska **Dom oszczędny**, podręcznik dla rodzin polskich
cena brosz, 6 k. opr. 7.

Hojnacki. **Hygiena kobiety**, wydanie III. z 26 rycinami.
Cena koron 4.

Tyniecki Wład. **Ogród warzywny i owocowy**, z 115
ilustracjami w tekście. Cena kor. 5. **Ogród kwiatowy i drze-
wa ozdobowe**, z 128 ilustracjami w tekście. Cena kor. 4-50 h.

Victorini Józef. **Hodowla drobiu**, Rasy. Pomieszczenie, roz-
mnażanie, żywienie kur,
indyków, pantałek, pawi, kaczek, gęsi i łabędzi. — Konserwowanie
jaj. Cena kor. 4.

Katalogi dostarczamy franko odwrotnie.

Il. 5. [Księgarnia Gubrynowicz i Syn]. Źródło:
(Księga, 1914, s. n.l.)

Il. 6. Odrys sygnetu Księgarni
Gubrynowicz i Syn. Źródło: Ze zbiorów
prywatnych autora.

Od otwarcia Baworowianum regularnie zbiory zasilala lwowska, wielo-
pokoleniowa firma notowana w KK pod nazwiskiem Gubrynowicz. Początkowo
była to Księgarnia Władysława Gubrynowicza (1839-1914), następnie
działała – także jako wypożyczalnia – pod nazwą Księgarnia Gubrynowicz
i Syn (zob. il. 5, 6) oraz Wydawnictwo Gubrynowicz i Schmidt (Konopka
2010, s. 77-79). Od 1909 r. istniała – związana również z Gubrynowiczami
– firma nakładcza nazywająca się Wydawnictwo Gubrynowicz i Schmidt¹⁴.
Było to wydawnictwo wszechstronne, które zajmowało się kolportażem
tytułów własnych, których tylko w kooperacji ze Schmidtem ukazało się
ponad 4 000 wydawnictw (Gubrynowicz i Schmidt, 1971, szp. 847-848)¹⁵.

¹⁴ Wydawnictwo Gubrynowicz i Schmidt działało od 1886 do 1935 r., kiedy zostało zakupione
przez Aleksandra Krawczyńskiego, pomimo tego dalej wykorzystywało markę księgarsko-
wydawniczą wyrobioną przez Gubrynowiczów (Skotnicka 1972, s. 304-305).

¹⁵ Imponujący przekrój tematyczny oferty publikacji zawierała większość poczytnych dzieł
XIX i XX w., klasyki zagranicznej i dzieł autorstwa największych pisarzy polskich: Adama

Z pewnością część księgowanych pod nazwiskiem Gubrynowicza zakupów, do końca pierwszego dziesięciolecia XX w. dotyczyła nabytków pochodzących z innych polskich i zagranicznych wydawnictw, a – szczególnie po uruchomieniu nowej inicjatywy – po 1909 r. kiedy rozszerzona została także o edycje własne firmy Gubrynowicza i Schmidta. Warto zauważyć, że – choć w tym przypadku nie znamy tytułów kupowanych – sumy, które przeznaczano na nabytki u Gubrynowicza, zwykle wielokrotnie przekraczały kwoty rachunków innych wydawców dostarczających do biblioteki dzieła, na przykład Krakowskiej Spółki Wydawniczej¹⁶. Pozwala to wysunąć tezę, że to właśnie firma Gubrynowicza mogła być głównym regularnym dostawcą nowości księgarskich do Baworovianum.

Swoje najcenniejsze tytuły do zbiorów biblioteki dostarczała bezpośrednio Lwowska firma Hermana Altenberga. Wydawca ten najbardziej jest znany z pomnikowych edycji dzieł, które wciąż zadziwiają kolekcjonerów pięknem swej szaty graficznej¹⁷, ale także niewiele ustępujące w stylistyce literackie, historyczne, podróżnicze, popularnonaukowe, teatralne serie oraz albumy i czasopisma. Z zapisów KK wynika, że najściślejsza współpraca odbywała się do 1912 r., kiedy to Altenberg dostarczył prawdopodobnie komplet swej produkcji wydawniczej, gdyż Baworovianum na te zakupy księgarskie wydało sumę 1 775 kr¹⁸, co uszeregowało Księgarnię Altenberga jako najlepiej opłacaną we wskazanym okresie (KK, s. 23, 28, 31, 38, 41).

Oprócz nowej książki szczególnym zainteresowaniem kolekcjonerów cieszyły się obiekty pochodzące z drugiego obiegu, w pozyskiwaniu których niezwykle pomocni byli antykwariusze. Jako kupujący, Biblioteka Fundacji – dzięki zawiązanym przez kontakty handlowe relacjom z antykwarzami – mogła liczyć na to, że oferowane będą jej rzeczy wyjątkowe i rzadkie. Trudno też przecenić zaplecze merytoryczne, jakim dysponowali i dysponują antykwariusze, którzy – jako obeznani księgoznawcy – zaczęli stanowić wsparcie eksperckie dla pracowników biblioteki (Nieć, 2016, s. 43).

Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, czy – liczącą sobie 102 tomy – spuściznę Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz naukowców: historyka i dyrektora Ossolineum – Augusta Bielowskiego, historyka ustroju i prawa – Oswalda Balzera, badacza obyczajów i historyka – Władysława Łozińskiego. Wydawano też czasopisma, encyklopedie, słowniki, literaturę szkolną, mapy oraz podejmowano kooperacje na przykład przy wydaniu serii „Biblioteka Historyczna” z Towarzystwem Miłośników Przeszłości Lwowa. Przygotowywane regularnie katalogi wydawnicze imponują objętością i ofertą, zob. np. (*Katalog cenniejszych*, s. 31).

¹⁶ Dla przykładu podamy, że w 1925 r. – po wprowadzeniu zł i ustabilizowaniu się cen po wielkim kryzysie – suma rachunków dla Krakowskiej Spółki Wydawniczej wyniosła 50 zł i 7 gr. W tym samym okresie Gubrynowicz dostarczył druków za 607 zł i 68 gr (KK, s. 80-83).

¹⁷ Mowa tu choćby o lwowskim wydaniu dzieła Mickiewicza *Pana Tadeusza*, z 1882 r., z ilustracjami Eliwiro Michała Andriollego.

¹⁸ Na sumę 1 775 kr i 30 hl składało się pięć rachunków zaksięgowanych w 1906 r. – na kwotę 212 kr i 60 hl, 1908 r. – 464 kr i 82 hl, 1909 r. – 297 kr i 98 hl, 1911 r. – 338 kr i 50 hl oraz 1912 r. – 441 kr i 40 hl.

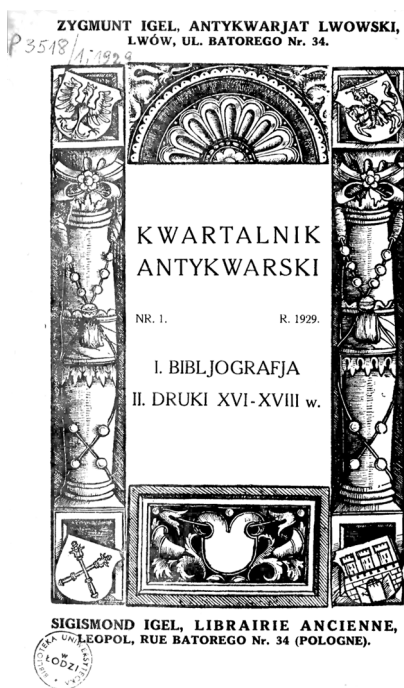
Interesująco rysuje się lista polskich **antykwariatów**, dostarczających dzieła do Baworovianum. Pośród nich były firmy ze Lwowa: prowadzone przez: Zygmunta Górne (Górnego), Iglów, Klarę Hescheles, Jakuba Hölzla, Dawida Grunda czy Włodzimierza Tomanka. Poza najbliższym otoczeniem w KK zanotowano też inne polskie firmy, jak Antykwariat „Bibliofil Polski” z Krakowa, Antykwariat Polski Hieronima Wildera z Warszawy czy Antykwariat Jolowiczów z Poznania, przeniesiony później do Berlina.

Na kształt i charakter księgozbioru wpływ zapewne miał, najczęściej notowany w KK z polskich antykwarzy, przedstawiciel zasłużonej dla polskich kolekcjonerów rodziny Iglów¹⁹, choć na pewno nie nestor rodu – Dawid. Trudno rozgraniczyć i wskazać dokładnie który z Iglów widnieje w rachunkach KK. Książki mogli dostarczać Leib (?-1917), a raczej jego syn Zygmunt (?-1944) (Januszewska, 1972, s. 348-349), gdyż – od 1930 r. – w kilku przypadkach KK podaje inicjał Z. (KK, s. 116, 119-120, 126). Wśród kilkunastu rachunków zaznaczano tylko, że dotyczyły one książek (zob. il. 7). W kilku notach podane były tytuły dzieł droższych. Jednym z nich było obszerne, bo 22 tomowe – wydawnictwo autorstwa bawarskiego historyka sztuki i pisarza – Georga Kaspara Naglera zatytułowane *Neues allgemeines Künstler-Lexicon oder Nachrichten von dem Leben und Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Formschneider, Lithographen, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter, etc.* (Monachium 1835-1852), zakupione 19 stycznia 1928 r. za sumę 300 zł (KK, s. 93). To jedna z podstawowych pozycji przeznaczonych jako wsparcie działań kolekcjonerskich, gdyż zawiera wiele cennych wiadomości o artystach i ich dziełach. Inna, najkosztowniejsza transakcja zaksięgowana pod nazwiskiem Igiel to dzieło zatytułowane *Liber honorum...*²⁰, najpewniej heraldyczne, zakupione do zbiorów 3 marca 1932 r. za kwotę 1 600 zł (KK, s. 125). Pośrednictwo słynnych antykwarzy nie dotyczyło tylko cennych dzieł drukowanych, gdyż dostarczali oni dla Fundacji rękopisy. To nieznanymi dotychczas ślad i przyczynek do dziejów rodziny Iglów świadczący o tym, że za ich pośrednictwem wybrano obiekty cenne, co potwierdza nie tylko kompetencje Iglów, ale i dowodzi ich wkładu we współtworzenie kolekcji Baworovianum.

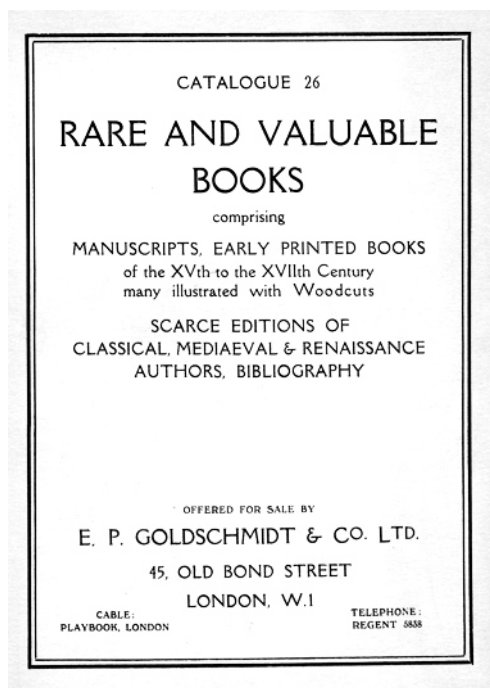
Szczegółowa analiza wpisów w KK oraz próba oceny ilościowego udziału wpisów zakupowych wskazują, że największa ich część związana

¹⁹ Iglowie dostarczali książki posiadaczom wielkich bibliotek. Założyciel rodu antykwarzy – Dawid zaopatrywał bibliotekę Aleksandra Fredry czy Jana Nepomucena Niezabitowskiego. Syn Dawida – Zelman, wraz ze swymi synami Herszem i Leibem, których potomkowie też trudnili się handlem, zasilali kolekcje – z wymienionych już – Czarneckiego i Kraszewskiego oraz Franciszka Biesiadeckiego, Romana Sanguszki, Konstantego Świdzińskiego ale też Biblioteki Kórnickiej i Ossolineum. Iglowie prowadzili także działalność nakładczą (Opalek, 1929, s. 7-32).

²⁰ Przykładem podobnej publikacji może być *Liber honorum or Mirror of the peerage, corrected to June, 1828*. Londyn 1828, choć wysoka kwota wskazuje na to, że może chodzić o starsze wydawnictwo.

II. 7. Okładka „Kwartalnika Antykwarskiego”, 1929, nr 1. Źródło: Ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu w Łodzi

II. 8. Okładka: *Catalogue 26. Rare and valuable books...* Londyn 1931. Źródło: Ze zbiorów prywatnych

jest z profesjonalnymi dostawcami, trudniącymi się handlem książką nową i używana oraz wydawcami. Rekonstruując sieć kontaktów, warto zwrócić szczególną uwagę na relacje mające charakter stały. One właśnie – oprócz zakupów całych kolekcji, czyli wielkich jednorazowych wydatków – wpłynęły na kształt kolekcji.

Kontakty z **zagranicznymi instytucjami książki** dostarczającymi zbiory do Baworowianum wskazują, że największą grupę stanowiły firmy niemieckojęzyczne, głównie z Lipska, Monachium i Wiednia, ale także z Berlina, Erlagen, Frankfurtu, Fryburga, Hamburga, Mariboru, Monachium, Londynu, Paryża i Rzymu.

Jednym z najaktywniejszych dostawców był słynny antykwariusz, księgarz i wydawca lipski – Karl Wilhelm Hiersemann (1854-1928). Jego księgarnia antykwarska zaopatrywała biblioteki od Ameryki do Rosji, gdyż posiadał dzieła wysokiej klasy. Jak podają źródła, do połowy lat dwudziestych XX w. Hiersemann wydał ok. 540 katalogów. Na podstawie jego zbiorów opublikowano ponad 230 prac, m.in. z zakresu historii, sztuki, księgoznawstwa, a także podręczniki. Warto też dodać, że na potrzeby handlowe

zakupił ponad 100 bogatych zbiorów kolekcjonerskich, w tym w 1905 r. – zasobną w zbiór cennych 84 manuskryptów pochodzący IX-XVI w. – kolekcję Wildera. Rozsławiło to firmę antykwarza na cały świat. Do dziś uznawany jest za jednego z wybitniejszych przedstawicieli niemieckiego antykwarstwa swej epoki (Olbrich, 1940; Olbrich, 1972, s. 113-114). Warto wspomnieć, że to Verlag von Karl W. Hiersemann, wydało *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, który jest najważniejszym z katalogów poświęconych inkunabulum. Według wpisów w KK, Hiersemann dostarczał Bibliotece Baworskich obiekty przez cały okres jej funkcjonowania. Z kilkoma wyjątkami, nie było roku by nie przeprowadzono transakcji z lipskim potentatem księgarsko-antykwarycznym, w którego ofercie zapewne dominowała literatura zagraniczna, w tym także części katalogu inkunabułów (KK, s. 129).

Spośród lipskich instytucji Biblioteka Fundacji kupowała książki m.in. w firmie Harrassowitza, założonej w 1872 r. przez młodego księgarza i antykwariusza Otto Wilhelma Harrassowitza (1845-1920). Firma oprócz księgarni była także wydawnictwem. Zajmowała się zarówno importem, jak i eksportem literatury naukowej (Verlag).

Oprócz niekwestionowanej stolicy książki jaką był Lipsk, lwowska biblioteka prowadziła zakupy w stolicy monarchii austro-węgierskiej, czyli w Wiedniu. Wśród wiedeńskich księgarzy i antykwariuszy, którzy widnieją w KK zwrócić należy uwagę na zapis: „Gerold Wiedeń” (KK, s. 122). Domniemywać należy, że chodzi tu o firmę rodziny Geroldów, która założona została w 1775 r. pod nazwą Gerold, po tym jak Josef Gerold nabył księgarnię drukarską i wydawniczą Leopolda Kaliwody. Po śmierci założyciela instytucję przejęła wdowa po Josefie, a potem jego syn Carl. W dalszych latach księgarnia przechodziła z pokolenia na pokolenie. Pod koniec XIX i na początku XX w. bracia Friedrich i Moritz Gerold – synowie Carla – poświęcili się wydawnictwu i drukarni, pozostawiając księgarnię w rękach współpracowników, m.in. Hugo Pauliego młodszego, czy Carla Regelspergera i Gustava Pöschmanna (Krabina, 2017).

Inną wiedeńską instytucją, współpracującą z Baworowianum, była Księgarnia i Antykwariat Franca Maloty, zarejestrowana w Wiedniu od 30 września 1904 r. Profilem jej działalności był obrót książkami ze wszystkich dziedzin wiedzy (KK, s. 104; Hupfer, 2003, s. 213-214). Lwowska biblioteka kupowała też książki od firm księgarskich i wydawniczych, jak: wiedeńskich Gilhofera i Ranschburga (KK, s. 85), V. A. Hecka (KK, s. 101), ale i R. Hellmanna (KK, 119) i Hansa Götza z Hamburga (KK, s. 119). Były to jednak transakcje głównie jednostkowe.

Jak wcześniej wspomnieliśmy, książki napływały także z Anglii. Rachunki za takie nabytki pojawiają się w KK kilkanaście razy, w jednym tylko przypadku podane zostało nazwisko i miejsce (KK, s. 87), które wskazuje, że obiekty pochodzące z Wysp Brytyjskich, dostarczał – zamówiony w średniowiecznych księgach i wczesnych drukach – londyński

antykwarisz Ernst Philip Goldschmidt (1887-1954), który najpierw pracował u Gilhofera i Ranschburga w Wiedniu, gdzie brał udział w pracach nad *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. W 1923 r. zapewne uciekając przed hiperinflacją, przeniósł się do Londynu zakładając tam własny antykwariat (Ernst). E. P. Goldschmidt & Co. Ltd., bo tak nazywała się firma zajmująca się także działalnością nakładczą, w ramach której założyciel wydał wiele prac księgoznawczych i katalogów (zob. il. 8). Zapewne jej właściciel z Wiednia wyniósł nie tylko doświadczenie antykwarskie, ale też kontakty, z których – jak dowodzi KK – skorzystał.

Choć nie był to jedyny brytyjski kontrahent, o innych wiemy niewiele, m.in. właśnie w Anglii lwowska Fundacja zakupiła w 1908 r. za prawie 600 kr, 25 tomową historię świata i jej narodów zatytułowaną *The Historians' History of the World*²¹ (KK, s. 29). Dzieło – oprócz próby holistycznego spojrzenia na historię świata i klasycznie gabinetowej linii opracowania – miało jeszcze inny walor, który zapewne zachęcił bibliotekarzy do zakupu monumentalnej edycji. Mianowicie w tytułach tomów figuruje (nawet dwa razy) wśród wymienionych kilkunastu grup etnicznych, narodów i państw świata, nazwa „Poland”. Musiało to wywołać spore zainteresowanie czytelników w – znajdującej się wtedy pod zaborami – Polsce.

Zaprezentowana charakterystyka antykwariszów, księgarzy i wydawców zagranicznych wzbogacających zbiory Baworovianum wskazuje, że z Fundacją współpracowali wysokiej klasy zagraniczni specjaliści, których oferty zawierały dzieła wartościowe bądź bardzo rzadkie. Dla tychże lwowska księżnica była klientem wartym uwagi, z którym nawet systematycznie prowadzone relacje przynosiły korzyści obydwu stronom. Przy tej okazji pozwalały zaistnieć Bibliotece Baworowskich na mapie ważnych europejskich centrów książki.

5. Współpraca ze stowarzyszeniami naukowymi i społecznymi

Omawiany rękopis, rejestrując szczegółowo wydatki, zaznaczał także dostawy książek, jak i opłacane składki instytucji stowarzyszeń naukowych i społecznych. Cześć z nich – prowadzącą działalność wydawniczą – można zaliczyć do regularnych dostawców nowości, inne zaś były jedynie odbiorcami składek, za które dostarczały wydawane przez siebie periodyki.

Niewielka odległość dzieląca Baworovianum i Zakład Narodowy im. Ossolińskich ułatwiała współpracę między tymi instytucjami, ponieważ regularnie – nawet kilka razy w roku – dokonywano subskrypcji i zakupów wydawnictw. Podobną dynamikę nabywczą zaobserwować można

²¹ Pełny tytuł wydawnictwa brzmiał: *The Historians' History of the World, subtitled A Comprehensive Narrative of the Rise and Development of Nations as Recorded by over two thousand of the Great Writers of all Ages*. Wydane zostało ono w Nowym Jork i Londynie, w latach 1902-1904.

w zakupach dokonywanych w Akademii Umiejętności, której wydawnictwa były gromadzone na bieżąco. W KK rozpoznano także niespełna dziesięć rachunków wystawionych na działający przy Towarzystwie Miłośników Książki w Krakowie – Antykwariat „Bibliofil Polski”, część dotyczyła zakupów publikacji okolicznościowych wydawanych z okazji zjazdów bibliofilów polskich, inne stanowiły rachunki za książki (np. KK, s. 20, 45, 60, 68, 72, 74, 79, 82, 84, 85, 87, 89, 100, 102). Widoczny jest ponadto ślad zapłaty za zakup książek z Biblioteki XX. Czartoryskich w Krakowie, którą wręczono Piotrowskiemu²² oraz noty za dzieła z Biblioteki Jagiellońskiej przekazane Fachlowi (KK, s. 34, 36).

O zaangażowaniu w życie naukowe i społeczne świadczą regularnie przekazywane składki, partycypowanie w działalności wielu organizacji, takich jak: Towarzystwo Filozoficzne we Wrocławiu, Towarzystwo Heraldyczne, Towarzystwo Historyczne, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Towarzystwo Ludoznawcze „Lud”, Towarzystwo Miłośników Historii w Poznaniu, Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, czy Związku Towarzystw Naukowych. Okazjonalnie także przekazywano fundusze dobroczynnemu Towarzystwu „Nadzieja” w Krakowie oraz – z okazji zjazdów – Związkowi Bibliotekarzy Polskich.

6. Wpływy od osób prywatnych

Do Baworowianum stale przybywali i współpracowali z biblioteką specjaliści i badacze związani z różnymi dyscyplinami naukowymi. Te relacje – w dużej mierze pozafinansowe – przyniosły Fundacji nie tylko rzeszę przyjaciół, ale i darczyńców. Część z nich otrzymała za swe dzieła zapłatę. Z osób, które udało się rozpoznać – jako wzbogacających zasoby Biblioteki – wskazać można znamienitych uczonych, pisarzy i kolekcjonerów. Wśród nich znany był polski heraldyk i dziennikarz Teodor Żychliński (1836-1909), który – w roku swej śmierci – dostarczył dwa tomy *Złotej księgi szlachty polskiej* (Teodor, 1981, s. 890; KK, s. 28). Heraldyczne zainteresowania nabywcze biblioteki potwierdzałyby, że wystawiony 10 lipca 1917 r. „kwit Pierzchały za książki” (KK, 59) dotyczył Ludwika Pierzchały – lwowskiego heraldyka i genealoga, współpracownika „Miesięcznika Heraldycznego” (Toczek, 2006, s. 394). Jeden z zapisów, z 3 sierpnia 1923 r., brzmiący „Birkenmajerowi za książki” (KK, s. 75), może – jeśli dotyczył Aleksandra (1890-1967) – oznaczać, że ten znany historyk i bibliolog wzbogacił zbiory Baworowianum cennymi nabytkami. Pośród innych nazwisk figurujących w KK występują także nie mniej znani przedstawiciele świata nauki i kolekcjonerzy, jak zanany bibliofil Franciszek Ksawery Biesiadecki (KK, s. 83), wybitny organizator bibliotekarstwa Józef Grycz (KK, s. 83), historyk

²² Może chodziło tu o Józefa Piotrowskiego (1873-1939) – lwowiaka, historyka sztuki.

książki Kazimierz Piekarski (KK, s. 102), historyk i paleograf Władysław Semkowicz (KK, s. 45). To tylko kilka osób, których kontakty z Biblioteką Baworowskich były na tyle bliskie, że przyczynili się oni do współtworzenia kolekcji. Badany rękopis może stanowić cenny materiał do poznania relacji środowiska naukowego z biblioteką, co wymaga dalszych badań.

7. Prenumerata czasopism

Dużą część wpisów KK stanowią informacje dotyczące zakupów bądź opłat za prenumeraty czasopism, czyli kontaktów z redakcjami. Wszak w końcu XIX i początkach XX w. periodyki stanowiły najszybszy z masowych mediów, pozwalających śledzić na bieżąco sprawy lokalne, krajowe i zagraniczne oraz doniesienia naukowe. Warto przyjrzeć się temu, które z tytułów polskich²³ i zagranicznych były w kręgu zainteresowań Biblioteki Baworowskich.

Pośród z pewnością najciekawszych zakupów wskazać należy nabycie – jednego z pierwszych polskich czasopism „Monitora” (1765-1785) numer bądź rocznik z 1768 r. Transakcja odbyła się 30 października 1925 r. Periodyk zakupiono za – jak na tamte realia – atrakcyjną cenę 30 zł (KK, s. 82). Innym z zabytków czasopiśmiennictwa było zakupione 16 grudnia

²³ W KK zanotowano kilkanaście tytułów czasopism polskich (podano także podtytuły oraz w nawiasach dane dotyczące okresu ukazywania się): „Ateneum Polskie. Miesięcznik poświęcony sprawom kultury” (1901-1918), „Chimera” (1901-1907), „Czas. Dziennik poświęcony polityce krajowej i zagranicznej oraz wiadomościom literackim, rolniczym i przemysłowym” (1848-1939), znany tylko z tytułu periodyk „Czuwaj”, „Czystość. Dwutygodnik bezpartyjny, poświęcony sprawom zwalczania prostytucji i nierządu” (1905-1909), „Dziennik Poznański” (1859-1939), „Dźwignia. Tygodnik społeczno-ekonomiczny oraz informacyjny dla gospodarstwa, handlu i przemysłu” (1901-1905), „Eos. Czasopismo filologiczne – organ Towarzystwa Filologicznego” (1894-), „Exlibris. Pismo poświęcone bibliofilstwu polskiemu” (1917-1929), „Gazeta Lwowska” (1849-1939), „Głos Narodu. Dziennik polityczny, społeczny i literacki” (1893-1939), „Język Polski. Wydawnictwo Komisji Języka Polskiego Polskiej Akademii Umiejętności” (1919-1939), „Kosmos. Czasopismo Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika” (1876-1927), „Krytyka. Miesięcznik społeczno-literacki” (1899-1913), „Kurier Lwowski” (1883-1926), „Kwartalnik Historyczny. Organ Towarzystwa Historycznego” (1887-), „Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie” (1895-), „Monitor” (1765-1785), „Muzeum. czasopismo wydawane przez Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych” (1885-1939), „Nasz kraj. Tygodnik ilustrowany” (1906-1911), „Orzeł Biały” (1819-1820), „Pamiętnik Warszawski” (1929-1931), „Przegląd Filozoficzny” (1897-1898), „Przegląd Narodowy. Miesięcznik poświęcony zagadnieniom życia narodowego w zakresie politycznym, naukowym, społecznym, literackim i artystycznym.” (1908-1921), „Przegląd Polski. Pismo poświęcone polityce i literaturze” (1866-1914), „Przegląd Powszechny” (1884-1947), „Przegląd Prawa i Administracji” (1892-1939), „Przewodnik Bibliograficzny. Miesięcznik dla wydawców, księgarzy, antykwarzy, jako też dla czytających i kupujących książki” (1920-1933), „Przegląd Biblioteczny (1927-), „Ruch Literacki” (1926-1939), „Słowo Polskie” (1895-1934), „Silva Rerum. Miesięcznik Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie” (1925-1939), „Wiadomości Konserwatorskie. Miesięcznik poświęcony zabytkom sztuki i kultury” (1924-1925) oraz niezidentyfikowane „Wiadomości Bibliograficzne”.

1913 r. warszawskie czasopismo, ukazujące się pod cenzurą przewencyjną „Orzeł Biały” (KK, s. 46). Skompletowano także czasopismo Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika „Kosmos” (1876-1927), gdyż na przykład, 9 lutego 1906 r., zakupiono jego brakujące – jak można przypuszczać – archiwalne numery (KK, s. 21). Wartym przytoczenia jest także zakup ikony młodopolskiego czasopiśmiennictwa literacko-artystycznego – „Chimery” (1901-1907). Periodyk wpłynął do biblioteki 31 marca 1930 r. Nabyto komplet dziesięciu tomów, za kwotę 300 zł. Sprzedawcą był znany dziennikarz Jerzy Konarski (1885-1932) (KK, s. 110). Cymelia czasopiśmiennicze kupowano więc zwykle od właścicieli indywidualnych oraz antykwariuszy.

Regularnie nabywano polskie gazety – w tym czasopisma codzienne – jak np. lokalną „Gazetę Lwowską” oraz „Kuriera Lwowskiego”, krakowskie gazety: „Czas” i „Głos Narodu” oraz „Dziennik Poznański”. Z pism ogólnospołecznych wymienić można: miesięcznik społeczno-kulturalny – „Ateneum Polskie”, krakowski miesięcznik społeczny i literacki „Krytyka”, tygodnik kulturalny ilustrowany – „Nasz Kraj”, tygodnik społeczny, ekonomiczny i informacyjny „Dźwignia”, prawdopodobnie czasopismo skautowe – „Czuwaj” oraz „Przegląd Narodowy”, „Przegląd Polski”, „Przegląd Powszechny”, „Ruch Literacki”, „Tygodnik Lwowski” i „Słowo Polskie”. Biblioteka Baworowskich regularnie prenumerowała także pisma naukowe. Były to między innymi: wrocławski kwartalnik wrocławskiego Towarzystwa Filologicznego – „Eos”, czasopismo Akademii Umiejętności – „Język Polski”, organ Towarzystwa Historycznego we Lwowie – „Kwartalnik Historyczny”, etnograficzny kwartalnik, później miesięcznik Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie – „Lud”, pierwsze polskie czasopismo filozoficzne – „Przegląd Filozoficzny” oraz ceniony także dziś – „Przegląd Prawa i Administracji”. Na uwagę zasługują księgoznawcze czasopisma specjalistyczne, przydatne w pracy biblioteki, jak bibliofilskie i kolekcjonerskie „Exlibris”, „Silva Rerum”, „Przewodnik Bibliograficzny” oraz jedno z pierwszych czasopism zajmujących się ochroną zbiorów – „Wiadomości Konserwatorskie”.

Stały kontakt utrzymywano z periodykami zagranicznymi, które kupowano do zbiorów Baworovianum szczególnie chętnie w pierwszym dwudziestolecu XX w. Pośród tytułów znaleźć można najpopularniejsze wydawnictwa światowe, jak angielski dziennik „The Times” (KK, s. 35), tygodnik „The Spectator” (KK, s. 28), kwartalnik „The Contemporary Review” (KK, s. 23), ale także jedno z najbardziej wpływowych literackich pism okresu wiktoriańskiego „The Athenaeum” (KK, s. 35). W grupie zagranicznych periodyków znaleźć można poza wymienionymi: nowojorski – „The Nation” (KK, s. 35) czy francuski miesięcznik artystyczno-literacko-polityczny „Revue des Deux Mondes” (KK, s. 29-35). Możemy przypuszczać, że obecność wskazanych wydawnictw wiązała się ściśle z zainteresowaniami Wiktora hr. Baworowskiego. Stąd rozpoczęta przez niego prenumerata czasopism, po jego śmierci była przez pewien czas kontynuowana.

8. Kolekcjonowanie zbiorów specjalnych

Unikatowy charakter rękopisów – szczególnie tych sprzed upowszechnienia się druku – sprawia, że cieszą się one dużym zainteresowaniem kolekcjonerów, którzy gotowi są za nie zapłacić wysokie sumy. Pozwala to wybrać z KK pozycje, jednoznacznie związane z zakupem rękopisów, choć w kilku przypadkach przy rachunku, zapewne ze względu na wysoką sumę, pojawiła się adnotacja, że dotyczą one nabycia rękopisów. Takim przykładem może być zapłacony 4 lipca 1927 r. „Rachunek Z[ygmunta]. Iгла za rękopisy” na sumę 425 zł (KK, s. 91)²⁴. Podobne noty można spotkać też później. Na przykład 27 stycznia 1928 r., kiedy opłacono „Kwit za rękopis [...] Notatki z tułactwa” na sumę 200 zł oraz 6 listopada 1928, gdy zakupiono „2 obrazy i rękopisy” za sumę 1 550 zł (KK, s. 93, 98).

Nie mniej wartościowe, o ile nie cenniejsze, wydają się być inkunabuły. Tych – o czym pisaliśmy wcześniej – prawdopodobnie w Baworovianum zgromadzono niespełna 50. Na ciekawy w tej materii trop naprowadza KK: 9 listopada 1925 r. zanotowano „Tow. Miłośników Książki za 3 inkunabuły i 1 druk” na sumę 116 zł (KK, s. 82). Zapewne chodziło tu o zakup od bibliofilów lwowskich, wśród których aktywnymi członkiem i współtwórcami organizacji byli też Batowski i Kotula.

W obszarze zainteresowań nabywczych były także inne materiały, jak np. dokumenty, które dostarczył – leciwy już wtedy – zasłużony lwowski antykwariusz Włodzimierz Tomanek (1852-1939) (Szymański 1989, s. 60). Za kwotę jedynie 90 zł sprzedał, 26 listopada 1928 r. „akta z 16-18 w.” oraz – 15 lutego 1929 r. – „fastykuł aktów historycznych” (KK, s. 99, 100). Warto też zaznaczyć, że rękopisy były także dostarczane przez właścicieli nie parających się zawodowo handlem, jak choćby doktora nauk medycznych, majora, lekarza Wojska Polskiego Stanisława Spittala, który 3 marca i 1 sierpnia 1930 r. sprzedał Baworovianum rękopisy i druki za łączną kwotę 750 zł (KK, s. 110, 113).

Sieć kontrahentów nie ograniczała się tylko do pracowników czy dostawców zasobu, ale też innych usługodawców, którzy współpracowali z biblioteką. Wpisy w KK unaoczniają, jak imponującą instytucją było Baworovianum, ponadto wykazują ogromną rzeszę osób i firm wspierających tworzenie, a także rozwój tej wyjątkowej kolekcji, która dzięki rozległej sieci kontrahentów była rozpoznawana w XIX i XX w. na terenach Polski i poza jej granicami. Zainteresowanie budzi także stałe poszerzanie kolekcji, mimo wielu niesprzyjających wydarzeń historycznych. Wydaje się, że pozyskane z KK informacje rzucają nowe światło na niektóre fragmenty dziejów lwowskiej księżnicy, stanowić mogą także przykład modelu funk-

²⁴ Dla punktu odniesienia, przypomnę, że suma zakupu rękopisów równała się ponad dwumiesięcznej pensji Kotuli.

cjonowania instytucji fundacyjnej, jej relacji z ówczesnym rynkiem antykwaryczno-księgarskim, a także zasadami kształtowania profilu zakupów. Dalsze studia nad tym dokumentem najpewniej dostarczą kolejnych, wartych zbadania tropów i uzupełnią podane w tym tekście informacje, będąc dowodem wysokiej kultury książki we Lwowie, stanowią kolejny krok do opracowania spuścizny Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego.

Bibliografia

- Bocheński, A. (1972). Kotula Rudolf. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 452-453). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Chamera-Nowak, A. (2008). Zarys problematyki dotyczącej Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego. *Czasopismo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich*, 18/19, 55-64.
- Chamera-Nowak, A. (2011). Baworovianum. *Cenne, Bezcenne, Utracone*, (3), 34-35.
- Eberharter, M. (2017). Wiktor hr. Baworowski: bibliofil i tłumacz. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, 12, 101-115.
- Ernst Philip Goldschmidt (1887-1954). Pobrane 10 stycznia 2018, z: <https://library.leeds.ac.uk/special-collections/collection/1672>
- Gunbrynowicz i Smidt. (1971). W: A. Brickenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce* (szp. 847-848). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Gwóźdźnik, J. (2014). Druki z 1. połowy XVI w. z kolekcji Zygmunta Czarnieckiego w zbiorach lwowskich. *Bibliotheca Nostra*, (4), 70-83.
- Gwóźdźnik, J. i in. (2015). Ad Lectorem. W: J. Gwóźdźnik i in. (oprac.), *Bibliotheca Bavoroviana Leopoliensis. Prints from the first half of the sixteenth century. A catalogue* (s. 7-15). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Hartleb, K. (red.). (1928). *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie, w Zielone Świątki 26/V-29/V roku*. Lwów: Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie.
- Holländer, E. (1932). Śp. Dr. Włodzimierz Gozdawa-Godlewski. *Głos Prawa*, 12, 541-543.
- Hupfer, G. (2003). *Zur Geschichte des antiquarischen Buchhandels in Wien*. Wiedeń: Universität Wien.
- Ihnatowicz, I., Biernat, A. (2002). *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Januszevska, M. (1972). Igiel. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 348-349). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kalisz, B. (oprac.). (2002). *Słownik wydawcy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo-Techniczne.
- Katalog Krakowskiej Spółki Wydawniczej, 1 października 1926*. (1926). Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza S.A.

- Katalog książek polskich z zakresu budownictwa, inżynierii – techniki i technologii zebrany przez księgarnię H. Altenberga.* (1907). Lwów: Księgarnia Polska B. Polonieckiego.
- Katalog cenniejszych dzieł do nabycia w Księgarni Gubrynowicza i Syna we Lwowie.* (1929). Lwów: Księgarnia Gubrynowicza i Syna.
- Krabina, B. (2017). Gerold & Co. W: Wien Geschichte Wiki. Pobrane 10 stycznia 2018, z: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Gerold_%26_Co.
- Księga adresowa Król. Stoł. Miasta Lwowa. Rocznik 1914.* (1914). Lwów: Franciszek Reichman.
- [Konopczyński, W.] (1935). Baworowski hr. Wiktor. W: W. Konopczyński (red.), *Polski słownik biograficzny* (t. 1) (s. 368-370). Kraków: Polska Akademia Nauk.
- Konopka, M. (2010), Kulturotwórcza rola lwowskich wypożyczalni książek czynnych przy księgarniach w drugiej połowie XIX wieku. *Roczniki Biblioteczne*, 54, 75-96.
- Korzon, K. (1981). Polskie biblioteki fundacyjne w okresie zaborów. *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, 17, 255-261.
- Księgi kasowe biblioteki 1897-1939. Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy. Archiwum Biblioteki Baworowskich, f. 204, sygn. DE-18180
- Łakomy-Chłosta A., Makles K. (2018). Zarys kształtowania się księgozbioru Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie. *Bibliotheca Nostra*, 4, 30-38.
- Małczyńska, K. (1987). *Książki i biblioteki w Polsce okresu zaborów*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Nieć, G. (2016). *Wtórny rynek książki w Polsce*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Od wydawnictwa. (1929). W: *Almanach Biblioteki Narodowej w dziesięciolecie wydawnictwa 1919-1929*. Kraków: Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej.
- Olbrich, W. (1940). *Karl W. Hiersemann. Antiquariat, Verlag, Exportsortiment. Geschichte und Arbeitsgebiete der Firma*. Lipsk: K. W. Hieremann.
- Olbrich, W. (1972). Hiersemann, Karl. W: *Neue Deutsche Biographie* (t. 9). Berlin: Duncker und Humblot.
- Opalek, M. (1928). *Sto trzydzieści lat wśród książek, lwowscy ankytkwarze Iglowie 1795-1928*. Lwów: Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie.
- Puchalski, J. (2007). *Źródła do historii bibliotek w Polsce w latach 1918-1947*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Schmager, G. (1972). Kowal Ludwik. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 453). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1935/1936.* (1935). Lwów: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego.
- Skotnicka A. (1972). Gubrynowicz Władysław. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 304-305). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Syndyk. (1966). W: W. Doroszewski (red.). *Słownik języka polskiego* (t. 8) (s. 972). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Spigel, J. R. (1909). *Skorowidz adresowy król. stoł. miasta Lwowa. Rocznik 2. Rok 1910*. Lwów: Drukarnia Artura Goldmana.

- Szymański, M. (1989). *Świat starych ksiązek*. Warszawa: Stowarzyszenie Księgarzy Polskich.
- Teodor Żychliński. (1981). W: Gąsiorowski A., Topolski J. (red.), *Wielkopolski Słownik Biograficzny* (s. 890). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Toczek, A. (2006). Lwowski „Miesięcznik Heraldyczny” (1908-1915) w służbie nauk pomocniczych historii. W: *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki* (t. 8) (s. 390-401). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Trenkler, E. (1972). Batowski Zygmunt. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 44). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Verlag Harrassowitz. Pobrane 30 lipca 2019, z: <https://www.harrassowitz-verlag.de/verlagsgeschichte.ahtml>.
- Żbikowska-Migoń, A. (1973). Polska książka naukowa w oświeceniowych bibliotekach prywatnych. *Roczniki Biblioteczne*, 17(1-2), 39-65.

Karol Makles

***Contractors of count Wiktor Baworowski Library in Lviv
(based on cash journal entries)***

Abstract

The article's objective is to trace the activity of the Baworowsky Library, basing on entries in a "Cash Journal", in which the Library's expenses were being noted. This manuscript, created mostly in the 20 th century, constitutes an interesting source of information about the Library's functioning, since a number of expenses which shed a new light on the Library's work have been included there. Moreover, the analysis and juxtaposition of certain data brings information about the cooperation between the Library and its closest surrounding. Data from the manuscript described allows us to outline a network of trade links between the Baworovianum and booksellers and antiquaries from Poland and Western Europe. The text also describes other companies (e.g. binderies) and institutions (e.g. learned societies), as well as people, who throughout the years have appeared on the Journal's pages as Library's co-operators. Information included in this document are a trigger to the history of book culture in 19 th and 20 th century Lviv.

Keywords: Baworovianum, Baworowsky Library, The Library of the Wiktor Count Baworowski Foundation, foundation libraries, 20th century book culture in Lviv, book history, library history

Karol Makles

Kontrahenci Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie (na podstawie wpisów w księdze kasowej)

Streszczenie

Celem artykułu jest prześledzenie działalności Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego na podstawie zapisów w „Księdze kasowej”, w której notowano bieżące wydatki biblioteki. Ten powstający głównie w XX wieku rękopis, stanowi interesujące źródło informacji o funkcjonowaniu biblioteki, gdyż wynotowano w nim szereg wydatków, które rzucają nowe światło na sposób funkcjonowania instytucji. Ponadto, analiza i zestawienie poszczególnych danych, dostarcza informacji o współpracy z najbliższym otoczeniem księżnicy. Dane z opisanego rękopisu pozwalają zarysować sieć powiązań handlowych Baworovianum z księgarzami i antykwariuszami polskimi i z zachodu Europy. Tekst prezentuje także inne firmy (np. introligatornie) i instytucje (np. towarzystwa naukowe) oraz osoby, które na przestrzeni lat pojawiają się w „Księdze kasowej” jako współpracujący z biblioteką.

Słowa kluczowe: Baworovianum, Biblioteka Baworowskiego, Biblioteka Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego, biblioteki fundacyjne, kultura książki we Lwowie w XX w., historia książki, historia bibliotek

BIBLIOTEKA FVNDACYI W HR.
BAWOROWSKIEGO WE LWOWIE
N.